

А. В. Касіяник, науковий співробітник
НПП «Подільські Товтри»

площа Польський ринок, б, Кам'янець-Подільський,
32301, Україна

І. П. Касіяник, к.геогр.н. доцент кафедри географії
та методики її викладання
e-mail: terrapodolika@gmail.com

А. Г. Любінська, д. біол. н. професор кафедри біології
та методики її викладання
e-mail: kvitkolub@gmail.com

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, б1, Кам'янець-Подільський, 32301, Україна

ПАРАМЕТРИ ЗБАЛАНСОВАНІСТІ СИСТЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В БАСЕЙНІ РІЧКИ ЗБРУЧ

В статті наведено результати досліджень особливостей структури землекористування в басейні річки Збруч. Проаналізовано регіональні особливості розміщення площ основних форм землекористування. Описано фактори фактори їх формування. Встановлено рівень збалансованості системи сучасного землекористування за співвідношенням різних типів господарських угідь. Визначено рівень впливу регіональної структури землекористування на окремі компоненти природних ландшафтів. Обґрунтовано фактори прояву регіональних деструктивних процесів.

Ключові слова: землекористування, угіддя, річка Збруч.

Постановка проблеми. Сучасні потреби суспільства визначають складний процес взаємодії господарського комплексу із довкіллям, при якому необхідно залучити усі можливі ресурси та використовувати їх із максимальною користю. При цьому для комфортного існування населення необхідно зберігати вихідний стан окремих природних компонентів та цілісність ландшафтів. Сучасна система природокористування є результатом історичного процесу реалізації визаних потреб. Її регіональні особливості обумовлені природними умовами та пріоритетністю забезпечення конкретної групи суспільних потреб, зокрема економічних та екологічних, які часто є взаємовиключними.

Система землекористування басейну р. Збруч характеризується тривалим сільськогосподарським освоєнням земель, високим рівнем перетворення природних ландшафтів, функціонуванням потужних локальних природоохоронних об'єктів та поданням різних аспектів історичного досвіду освоєння середовища в окремих частинах регіону дослідження. Проблеми функціонування складеної системи господарювання відображаються у низькій економічній ефективності виробництва і нездатності забезпечення регіональної економіки робочими місцями і належними заробітками населення; неналежним функціонуванням соціальної інфраструктури; загальної депопуляції населення.

Яскраво виражені також екологічні труднощі: прояви деструктивних процесів, збіднення ландшафтного та біорізноманіття, втрата репродуктивних здатностей біотичних компонентів, руйнування чи суттєве погіршення стану абіотичних, а також накопичення окремих речовин у небезпечних, для функціонування геосистеми та їх господарського використання, концентраціях.

Вказані аспекти функціонування регіональної системи природокористування у басейні р. Збруч визначають актуальність дослідження факторів її дестабілізації та шляхів оптимізації, що відображаються засобами просторового моделювання. Значна площа басейну р. Збруч, поєднання в її межах різних ландшафтних регіонів та її ключове розміщення в структурі Подільської частини басейну р. Дністер дозволяє застосувати результати для басейнів інших приток.

Аналіз досліджень та публікацій за темою. Проблематику збалансованого природокористування досліджуваного регіону у відповідних публікаціях висвітлювали висвітлювалися в дослідженнях ряду науковців. Зокрема І.Є. Журба (2008-2010) – проаналізував потенціал земель, як домінуючих ресурсів регіону, ефективність та напрямки оптимізації їх використання. Аналіз структури сільськогосподарського землекористування та його впливу на ґрунтовий компонент на прикладі фізико-географічних районів, а також рівня антропогенного перетворення ландшафтів, як наслідка системи землекористування у межах басейну р. Збруч проведено у публікаціях Касіяник А.В. (2014, 2016)

Метою публікації є висвітлення регіональних особливостей системи землекористування в басейні річки Збруч як провідного фактора перетворення природних ландшафтів.

Методи дослідження базувалися на картографічному і статистичному аналізах, спостереженні та просторовому порівнянні. Картографічний метод – дозволив виявити розміщення, окремі якісні й кількісні параметри досліджуваного а також просторові зв'язки між ними (збір інформації). Метод використовувався для характеристики просторових відмінностей структури системи землекористування, її збалансованості та результатів впливу на окремі компоненти ландшафту. Статистичний аналіз дозволив об'єктивно порівняти параметри площ форм землекористування при встановленні регіональних відмінностей.

Спостереження – безпосереднє дослідження явищ у природних умовах. Є одним з найбільш об'єктивних при вивченні природи, завдяки безпосередньому збору інформації. Використовувався як уточнюючий метод при зборі фактичних даних. Основними формами реалізації стали польовий опис гідрологічних об'єктів та фотографування під час польових екскурсій авторів протягом 2012-2018 рр.

Порівняльний метод дозволяє виявити просторові взаємозв'язки процесів антропогенного впливу засобами системи природокористування. Порівняння просторових результатів функціонування структури землекористування дозволило виявити відмінності в реакції ландшафту та глибини перетворення його компонентів.

Основні результати та їх аналіз. При аналізі ступеня рівня антропогенного впливу слід враховувати два підходи: відповід-

ність структури форм природокористування до моделей-зразків та регіональні особливості стійкості різних компонентів ПТК.

Перший наочно відображає система землекористування, зокрема її базові форми: площі ріллі, природних кормових угідь, багаторічних насаджень і земель зайнятих лісами (рис. 1). Решта форм можуть мати суттєве значення лише при локальному або регіональному просторовому аналізі.

Співвідношення екологічно-стабілізуючих та екологічно-дестабілізуючих форм природокористування є найпростішим показником збалансованості антропогенного впливу на геосистему. Враховуючи особливості природних ландшафтів у межах досліджуваної території, додатковими (уточнюючими) показниками оптимальності структури землекористування виступають:

- частка лісових угідь, яка в межах зони широколистяних лісів повинна перевищувати 23% (оптимальний показник – 40%);
- частка площі природоохоронних земель – 10,8%;
- частка площі боліт та водоохоронних зон – 2-3%.

Структура екологічно-стабілізуючих та дестабілізуючих форм природокористування в розрізі сільських рад визначається передусім співвідношенням площ орних земель, лучно-пасовищних угідь і лісових масивів. Інші типи угідь мають локальне значення (рис. 1).

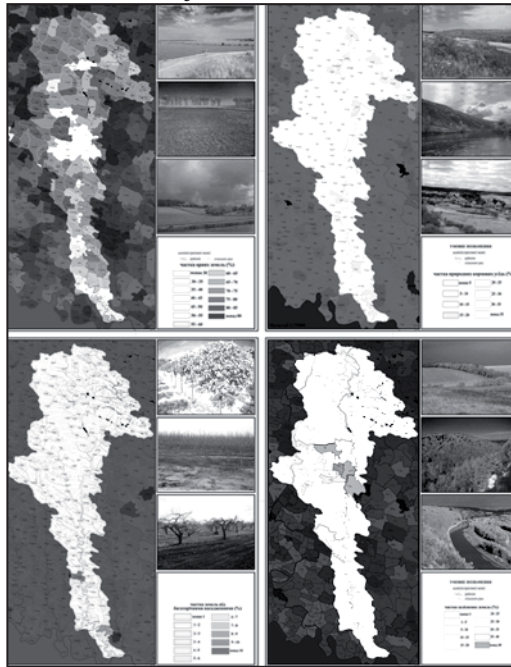


Рис. 1. Басейн річки Збруч. Просторова структура основних форм землекористування (Рілля, Природні кормові угіддя, багаторічні насадження, землі під лісами)

Рілля є базовою та домінуючою з площами формою землекористування у регіоні. Особливості розподілу орних земель:

- високий рівень розораності земель (понад 50%) у межах сільських рад досліджуваного регіону;
- концентрація площ орних земель на вододільних територіях та на площадках високих надзаплавних терас;
- зменшення площ в річкових долинах.
- загальне зменшення часток орних земель в структурі землекористування сільських рад з півночі на південь;
- збільшення площ ріллі на ділянках поширення реліктових долин (на вододілах), та в зоні контакту із терасами р. Дністер;
- суттєве зниження розораності в межах Товтрової гряди;
- найнижча розораність в межах міських та селищних рад.

Основні площі орних земель розміщені на вододілах та високих терасах завдяки вирівняності їх поверхні та поширенню тут чорноземів. У минулому ці території були зайняті лучно-степовими і чагарниковими фітоценозами тому антропогенний рослинний компонент орних земель (зокрема злакові посіви) близькі до природних.

Землі під лісами виступають важливим типом угідь, що стабілізують екологічну ситуацію регіону. Якщо врахувати лише заліснені площі без розгляду якості та структури деревних фітоценозів, то виявляються такі особливості:

- оптимальна лісистість в структурі землекористування сформована у межах Івановецької, Калагарівської, та Постолівської сільських рад, близькі до оптимальних показники характерні для прилеглих до них: Саджівської, Малобірківської, Раптівської, Городницької, Вікнянської, а також Збручанської сільських рад;
- достатня для нормального існування природних геосистем лісистість (понад 17%) характерна для десяти сільських рад (крім перелічених вище);
- понад 10% лісовкритих площ зосереджено у більшості сільських рад регіону.

Така структура лісистості регіону загалом задовільною, однак враховуючи її функціональні особливості, виникають серйозні екологічні ризики для системи природокористування в регіоні.

Суттєвим за величиною площ типом еколого-стабілізуючих угідь виступають луки і пасовища. У більшості сільських рад їх частка перевищує 5%, набуваючи максимальних показників у північно-східній частині басейну та в межах Товтрового пасма.

Багаторічні насадження та сади загалом виступають еколого-стабілізуючими угіддями завдяки збереженню деревних фітоценозів та незначному перетворенні ґрунтового компонентів. Однак їх частка є незначною порівняно з іншими типами угідь 3-5% у південній частині регіону, зменшуючись нижче 1% на півночі.

Загальна частка еколого-стабілізуючих угідь в межах досліджуваної території складає 29,5%. У територіальній структурі землекористування окремих сільських рад спостерігається значне коливання їх частки порівняно із середнім показником (рис. 2).

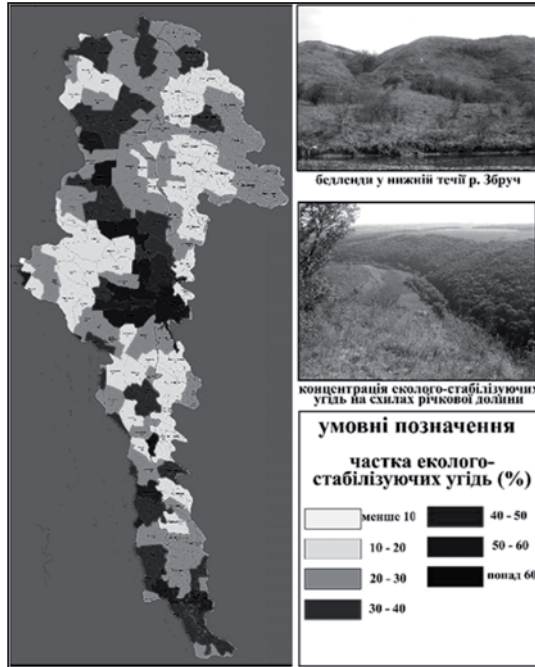


Рис. 2. Басейн р. Збруч. Частка еколого-стабілізуючих угідь

Відповідно до картографічної моделі еколого-стабілізуючої форми природокористування зосереджені в долинах р. Збруч та її приток а також в межах схилих місцевостей Товтрового пасма. Залежно від природних особливостей території у розподілі є певні локальні відмінності. Найбільші площі екологічно-стабільних угідь зосереджені в межах сільських рад Товтрового пасма долини та ділянок ерозійно-небезпечних вододільних гряд, де внаслідок поширення схилих місцевостей та обводнених заплав ускладнюються умови розвитку рільництва. Відповідно тут зростає частка лучно-пасовищних угідь та лісів. У розрізі окремих сільських рад частка коливається від 9,6% (Курилівська с.р.) до 62,4% (Калагарівська с.р.).

Частка еколого-стабілізуючих угідь зменшується у межах сільських рад, розміщених у верхів'ях басейну та на вирівняних вододільних плакорах, де збереглися елементи реліктових річкових долин вона тут не перевищує 15%. Що обумовлено тотальною розораністю території. Мінімальні значення частки угідь характерні для Курилівська та Копачівської сільських рад (відповідно: 9,6%, 10,8%).

Частку екологічно-стабілізуючих форм землекористування в межах басейну р. Збруч можна вважати достатньою для збалансованого розвитку лише в окремих мікрорегіонах (наприклад: Товтровому). Для решти території ці показники хоча і високі, однак їх мозаїчність не дозволяє розвивати цілісну екомережу регіону.

З позицій компонентного аналізу показовими у районах інтенсивного сільськогосподарського впливу є фізична та хімічна деградація ґрунтового покриву. Прояви лінійної ерозії, втрати ґрунтового покриву внаслідок площинного змиву, дефіцит або надлишок хімічних елементів, деструктуризація ґрунтового профілю дозволяють показати прямий вплив системи природокористування на екостан геосистем.

Втрати орного шару ґрунту в розрізі адміністративних районів демонструє картосхема «Фактичні втрати орного шару ґрунту» Національного атласу України (Рис. 3.).

У межах досліджуваної території непропорційні втрати орного шару до рівня розораності. Зокрема в межах Волочиського району, де частка ріллі найвища (75,4%), а рівень втрат визначається як середній (10,1-15 т/га), аналогічна ситуація характерна для сусідніх Городоцького та Гусятинського районів. Спільною особливістю вказаних районів є поширення реліктових річкових долин і перебудова сучасної річкової мережі. У ґрунтовому покриві тут переважають слабо опідзолені типи. У межах Борщівського та Кам'янець-Подільського районів показники суттєво зростають, хоча розораність у їх межах знижується.

Процеси розвитку лінійної ерозії мають дещо інші аспекти просторового поширення ніж площинної в межах досліджуваної території. Основними факторами їх активізації є:

- досягнення постійними водотоками порід, які підстеляють лесову товщу та врізання в них;
- поширення спадистих і сильно-спадистих схилів річкових долин значної висоти;
- висока розораність сірих опідзолених ґрунтів, при відсутності на схилах деревних протиерозійних насаджень;
- нерегламентована розробка кар'єрів місцевого значення (піщаних) у периферійній частині плакорних місцевостей.

Відповідно до картосхеми «яружність земель» досліджувана територія входить до зони активізації яроутворювальних процесів і площі ярів тут поступово зростають. Найбільш активно ці процеси відбуваються в межах Городоцького та Чемеровецького та Борщівського адміністративних районів (рис. 3).

Проаналізовані явища демонструють відсутність прямої кореляції між параметрами моделей землекористування та проявом деструктивних процесів. Це доводить неоднакову стійкість ландшафтів території і необхідність розробки великомасштабних регіональних оптимізаційних моделей землекористування.

Показник загальної еродованості земель включає площі де ґрунтовий покрив втратив природну структуру (слабо і середньо змиті), або практично знищений (сильно змиті) через прояв несприятливих фізико-географічних процесів. У басейні р. Збруч найпоширенішими їх типами виступають флювіальні процеси і дефляція. В незмінених природних умовах ці процеси проявляються слабо і зазвичай локально, завдяки стійкості структури природних геосистем [18].

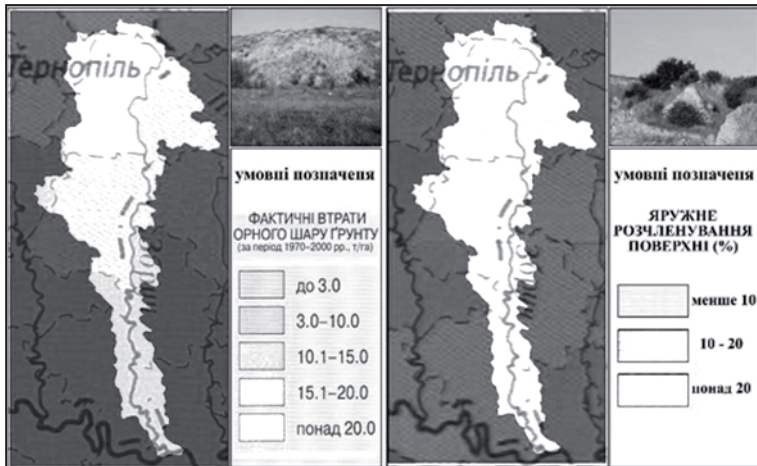


Рис. 3. Басейн р. Збруч. Прояви деструктивних процесів (фрагменти карт національного атласу України)

В Басейні р. Збруч еродованість ґрунтового покриву проявилася на значних площах та характеризується суттєвими регіональними відмінностями в розрізі сільських рад. Особливостями розподілу земель за рівнем еродованості ґрунтового покриву є:

- виражена тенденція концентрації геосистем з еродованим ґрунтовим покривом у долинах р. Збруч та її приток;
- збільшення частки земель із еродованим ґрунтовим покривом на лівих берегах річкових долин;
- порівняно високий рівень еродованості ґрунтового покриву у верхів'ї басейнової системи;
- найменші площі земель з еродованим ґрунтовим покривом у межах сільських рад на вододілах де поширені елементи реліктових долин.

Зосередження основних площ земель з еродованими ґрунтами у річкових долинах обумовлено переважанням тут схилених місцевостей, розорювання яких активізує площинний змив. Оскільки ліві береги річкових долин зазвичай менші за площею вододілів та мають більшу крутизну схилів то у приурочених до них сільських радах умови прояву ерозії ґрунтів більш сприятливі.

Підвищена концентрація земельних площ зі змитим ґрунтовим покривом у північній частині басейну обумовлена великою часткою орних земель в розрізі сільських рад. Невеликий рівень еродованості ґрунтового покриву на вододілах де поширені елементи реліктових долин, навіть при високих показниках розораності обумовлений природними властивостями геосистем, зокрема їх буферними здатностями.

Висновки. Аналіз деструктивних процесів, обумовлених незбалансованим антропогенним впливом у басейні р. Збруч демонструє їх сучасну активізацію, залежність від системи природокористування та регіональні відмінності у рівні прояву.

При незбалансованому антропогенному впливі на геосистеми, поряд з погіршенням природних властивостей компонентів, відбувається накопичення окремих речовин у небезпечних, для її функціонування та господарського використання, концентраціях. Ці речовини є токсичними при міграції по трофічних ланцюгах. Забруднюючі речовини можуть накопичуватись або тривалий час перебувати в ґрунті, воді чи в тканинах живих організмів.

Прямий вплив землекористування проявляється в трьох основних аспектах:

- 1) накопичення в ґрунті і водних об'єктах залишків мінеральних добрив та отрутохімікатів;
- 2) накопичення токсичних речовин на територіях звалищ;
- 3) накопичення забруднюючих речовин в ґрунтах зони впливу промислових підприємств та автошляхів, як побічний ефект їх функціонування.

Опосередковане накопичення радіоактивних елементів і оксидів сірки, відбувається внаслідок їх міграції повітряним шляхом. Сюди також належать перевідкладені забруднюючі речовини в прируслових та донних частинах річок, які скидаються у їх верхніх течіях.

Просторову структуру забруднення земель радієм та цезієм демонструють дані національного атласу України та статистична інформація центру «Облдержродючість». Найвища концентрація радіоактивних ізотопів у ґрунті зосереджена в двох широтно зорієнтованих ареалах з окремими ядрами концентрації. Перший ареал тягнє до схилів р. Дністер другий, – паралельно, на відстані 50-60 км. північніше відносно першого.

Придністерський ареал в басейні р. Збруч має виражене ядро концентрації забруднення в межах Шустівської та Завальської сільських рад.

Загалом, безпосередній вплив землекористування в басейні р. Збруч при накопиченні основних забрудників у ґрунтах проявляється слабо. Лише у випадку територіального розподілу залишків свинцю та кадмію спостерігається залежність концентрації від рівня розораності та густоти автошляхів. Жоден із забрудників, вміст яких розглядався, не перевищує ГДК.

Радіаційне забруднення земель не виступає прямим наслідком регіональної системи природокористування, однак суттєво впливає на напрямки оптимізації (в межах забруднених земель необхідно скорочувати сільськогосподарські угіддя та збільшувати площу лісових).

Список використаних джерел:

1. Геренчук К.І. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів / К.І. Геренчук, М.М. Койнов, П.М. Цись. – Львів : Видавництво АУ, 1964. – 222 с.
2. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик. – Вінниця : Маринич О.М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України // [О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, О.М. Петренко, П.Г. Шнищенко] // Український географічний журнал. – 2003. – №1 (41). – С. 16-20.
3. Журба І.Є. Оцінка земельно-ресурсного потенціалу Хмельницької області та економічна ефективність його використання / І.Є. Журба // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного універ-

- ситету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ, 2002. – №1. – 224 с.
4. Касіяник Л.В. Структура сільськогосподарських угідь, як критерій збалансованості природокористування у басейні річки Збруч (На матеріалах Хмельницької області) / Л.В. Касіяник, І.П. Касіяник // Міжнародна науково-практична конференція Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 21-13 травня 2015 року.
 5. Касіяник І.П. Особливості сільськогосподарського землекористування в межах північного Поділля Хмельницької області / І.П. Касіяник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль : вид-во ТНПУ, 2009. – №2. – С. 212-219
 6. Палієнко В.П. Загальне геоморфологічне районування території України / В.П. Палієнко, М.Є. Барщевський, С.Ю. Бортник та ін. // Український географічний журнал. – 2004. – №1. – С. 3-11.
 7. Національний атлас України. – К. : ДНВП «Картографія» 2009. – 440. Іл.
 8. Система топографічних карт 1:100000 що відображають досліджувану територію.

References:

1. Gherenchuk K.I. Pryrodno-gheografichnyj podil Ljvivs'kogo ho ta Podil's'kogo ho ekonomichnykh rajoniv / K.I. Gherenchuk, M.M. Kojnov, P.M. Cysj. – Ljviv : Vydavnyctvo LU, 1964. – 222 s.
2. Denysyk Gh.I. Pryrodnycha gheografija Podillja / Gh.I. Denysyk – Vinnycja : Marynych O.M. Udoskonalena skhema fizyko-gheografichnogho rajonuvannja Ukrajinjy / [O.M. Marynych, Gh.O. Parkhomenko, O.M. Petrenko, P.Gh. Shyshhenko] // Ukrajin's'kij gheografichnyj zhurnal. – 2003. – №1 (41). – S. 16-20.
3. Zhurba I.E. Ocinka zemelno-resusnoho potencialu Khmelnyckoi olas-ti ta ekonomichna efektyvnist joho vykorystannja / I.E. Zhurba // Naukovi zapysky Ternopil's'kogo ho nacional'nogho pedagoghichnogho univertsytetu imeni Volodymyra Ghnatjuka. Serija: Gheografija: View of the TPUU. – 2002. – No. 1. – 224 s.
4. Kasiinyk L.V. Struktura silskohospodarskyh uhid, jak kryterij zba-lansovanosti sysnemy pryrodokorystuvannja u basenji richky Zbruch (on materials of the Kholmynsky region) / L.V. Kasiinyk, I.P. Kasiinyk // International scientific and practical conference Geography, ecology, tourism: theory, methodology, practice. Materials of the international scientific-practical conference devoted to the 25th anniversary of the Faculty of Geography of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk on May 21-13. – 2015.
5. Kasijanyk I.P. Osoblyvosti sil'kogospodars'kogo zemlekorystuvannja v mezhakh pivnichnogho Podillja Khmel'nyckoji oblasti / I.P. Kasijanyk // Naukovi zapysky Ternopil's'kogo ho nacional'nogho pedagoghichnogho univertsytetu imeni Volodymyra Ghnatjuka. Serija: Gheografija. – Ternopilj : Vyd-vo TNPU, 2009. – №2. – S. 212-219.
6. Palijenko V.P. Zaghaljne gheomorfolohichne rajonuvannja terytoriji Ukrajinjy / V.P. Palijenko, M.Je. Barshhevs'kij, S.Ju. Bortnyk ta in. // Ukrajin's'kij gheografichnyj zhurnal. – 2004. – №1. – S. 3-11.
7. Nacional'nij atlas Ukrajinjy. – K. : DNVP «Kartoghrafija» 2009. – 440. Іл.
8. Systema topoghrafychnykh kart 1:100000 shho vidobrazhajutj doslidzhuvanu terytoriju.

L. V. Kasianyk, Research Fellow of NNP «Podilskyi Tovtry»
Polskyi Rynok Sq., 6, Kamianets-Podilskyi, 32301, Ukraine
I. P. Kasianyk, K.Geogr.N., Associate Professor
of the Department of Geography and Methods of its teaching
e-mail: terrapodolika@gmail.com

L. G. Lyubinska, D.Biol.N. Professor of the Department
of Biologi and methods of its teaching
e-mail: kvitkolub@gmail.com
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Ohiienko str., 61, Kamianets-Podilskyi, 32301, Ukraine

PARAMETERS OF SYSTEM BALANCE NATURE MANAGEMENT IN THE ZBRUCH RIVER BASIN

Purpose. Land use in the Zbruch river basin. The purpose of the publication is coverage of regional features of the land use system in the Zbruch river basin as a leading factor in the transformation of natural landscapes.

Methodology based on cartographic and ststistik analysis, observation and spatial comparison. **Results** The land use system of the Zbruch Basin is characterized by long agricultural land development, a high level of transformation of natural landscapes, the functioning of powerful local conservation objects and the combination of various aspects of historical experience of environmental development in certain parts of the study area. The significant area of the Zbruch basin, the combination of different landscape regions within its boundaries and its key placement in the structure of the Podilsky part of the Dniester River basin, allows us to interpret the results for other inflow pools. The article presents the results of investigations of the features of the land use structure in the Zbruch river basin. The regional features of distribution of areas of the main forms of land use are analyzed. The factors of their formation are described. The level of balance of the system of modern land use by the ratio of different types of land is established. The level of influence of the regional structure of land use on the separate components of natural landscapes has been determined. Reasonable factors of manifestation of regional destructive processes were found out. **Conclusions.** Taking into account the mentioned aspects of the development of the grid system in the organization of the spatial structure of land use will allow to be substantially protected from the manifestation of destructive processes and increase the efficiency of production.

Key words: land use, land, Zbruch river.

Л. В. Касияник, научный сотрудник НПП «Подольские Товтры»
площадь Польский рынок, 6, Каменец-Подольский, 32301, Украина

И. П. Касияник, к.геогр.н., доцент кафедры
географии и методики ее преподавания
e-mail: terrapodolika@gmail.com

Л. Г. Любинская, д.биол.н., профессор кафедры
биологии и методики ее преподавания
e-mail: kvitkolub@gmail.com

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко
ул. Огиенко, 61, г. Каменец-Подольский, 32301, Украина

ПАРАМЕТРЫ СБАЛАНСИРОВАННОСТИ СИСТЕМЫ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ В БАСЕЙНЕ РЕКИ ЗБРУЧ

В статье приведены результаты исследований особенностей структуры землепользования в бассейне реки Збруч. Проанализированы региональные особенности размещения площадей основных форм землепользования. Описаны факторы их формирования.

Установлен уровень сбалансированности системы современного землепользования по соотношению различных типов угодий. Определен уровень влияния региональной структуры землепользования на отдельные компоненты природных ландшафтов. Обосновано факторы проявления региональных деструктивных процессов.

Ключевые слова: землепользования, угодья, река Збруч.

Отримано: 24.10.2018

УДК 378.011.3-057.175:005.336.2

DOI: 10.32626/2519-8955.2018-3.107-114

І. О. Кучинська, д.п.н., професор

e-mail: kaf_pedagog@kzpu.edu.ua

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32301, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ СУЧАСНОГО ВИШУ

Стаття присвячена формуванню ключових компетенцій науково-педагогічного працівника сучасної вищої школи. Виділені основні риси ключових компетенцій: багатофункціональність, багатомірність, надпредметність, міждисциплінарність, динамічність. Відзначено, що ключові компетенції вимагають значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, рефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення. Освоєння ключових компетенцій забезпечить, з одного боку, успішне особисте та соціальне функціонування особи, з іншого боку, задоволення соціальних потреб у людських ресурсах певної якості. Акцент робиться на формуванні спеціально-професійних компетентностей викладача вищої школи (фахово-теоретичних, фахово-методичних).

Ключові слова: компетентність, компетенції, науково-педагогічний працівник, вища школа, професіоналізм.

Постановка проблеми. Розуміння динамічності світу, притаманної сучасній цивілізації, як можливості для навчання та розвитку є важливою характеристикою сучасної людини, а реалізація компетентнісного підходу в освіті має передбачати її формування. Формування екологічної культури молоді в умовах сьогодення постає як одна з найактуальніших задач сучасного закладу освіти. Кожен науково-педагогічний працівник вишу, незалежно від спеціалізації повин зміти формувати екологічну свідомість та екологічну грамотність студентської молоді. Зробити це зможе лише викладач високої професійної культури, моральності й компетентності.

Модернізація вітчизняної системи вищої освіти, зумовлена євроінтеграційними прагненнями України та свідчить про підсилення її компетентнісної орієнтації. Мова йде про те, що компетентнісний підхід перейшов зі стадії «самовизначення» на якісно новий щабель розвитку – обов'язкової нормативної реалізації. Компетентнісний